

УДК 930.25(477.44):377:61“192/193”

В.В.Пагор

Стан вивчення та матеріали для дослідження проблем медичної освіти Поділля 20–30-х рр. ХХ ст.

У статті аналізується історіографічний доробок радянських і вітчизняних вчених у вивчення проблем медичної освіти Поділля 1920–1930-х рр., а також показано джерела, які розкривають нові можливості для проведення подальших наукових досліджень проблем медичної освіти.

Зроблена спроба комплексно оцінити напрацювання з теми. Охарактеризовано монографічні дослідження, колективні видання, збірники наукових праць і документів, окремі статті вчених. Виділено узагальнюючі праці і дослідження вузьких наукових проблем.

В ході аналізу архівних матеріалів визначено джерелознавчу цінність фондів державних архівів Вінницької та Хмельницької областей, які дають можливість дослідити організацію навчальної роботи, забезпечення харчуванням, житлом, стипендіями студентів і заробітною платою викладачів. Вагоме місце в матеріалах відводиться основним напрямкам видатків і прибутків навчальних закладів. Документи дозволяють вивчати матеріально-побутові умови студентства, якісні показники навчальної діяльності тощо.

Важливими джерелами, які дозволяють оцінити буденні реалії функціонування навчальних закладів є газетна періодика. Звертається увага на те, що матеріали газет дозволяють вивчати маловідомі сторінки історії підготовки медичних кадрів, з'ясовувати найважливіші питання навчальної роботи, повсякденне життя студентства, ідеологічну і партійну діяльність в навчальних закладах тощо.

Звертається увага на те, що медична освіта Поділля 1920–1930-х рр. недостатньо вивчена в сучасній історіографії. Інтерес до цих питань

поступово зростає. Існує досить широка джерельна база для наукового вивчення цього питання. Використання архівних матеріалів і газетних статей, які не були в науковому обігу, відкриває нові перспективи для комплексного вивчення проблеми.

Ключові слова: *Поділля, медична освіта, історіографія, архіви, газети, технікуми, медичний інститут.*

Медична освіта Поділля 1920–1930-х рр. залишається маловивченою темою в українській історіографії. Переважна більшість наукових досліджень висвітлює питання історії окремих навчальних закладів. Характерною ознакою більшості наукових розвідок є те, що вони виконані фахівцями медичної галузі. Історики порівняно менше уваги приділили цим питанням.

Метою цієї статті є комплексне вивчення історіографічного доробку радянських і сучасних українських вчених питань медичної освіти Поділля 20–30-х рр. XX ст., аналіз наявних архівних джерел та матеріалів періодичної преси.

Для комплексного осмислення проблеми історіографічний доробок по цій темі доречно розділити на дві групи: 1) праці дослідників радянського періоду (20–80-ті рр. XX ст.); 2) дослідження, що з'явилися у роки незалежності України.

Одним з важливих видань, що розкриває проблеми вищої медичної освіти УРСР, є монографічне дослідження кандидата медичних наук, професора Київського медичного інституту Б.П.Криштопи “Высшее медицинское образование в Украинской ССР” (1985 р.) [13]. Нашу увагу привернули розділи 5-7, в яких автор показав розвиток медичної освіти України у 20–30-х рр. XX ст. В одному з них дослідник згадав про заснування Вінницького медичного інституту в 1934 р., і порушив питання про функціонування вищої медичної школи на Поділлі. Попри часткову заідеологізованість видання, що характерне для більшості праць, підготовлених в радянські часи, автор здійснив ряд важливих висновків про становлення вищої освіти УСРР на початку 20-х рр., зокрема щодо відкриття нових вишів. Він використав опубліковані джерела, партійні матеріали, окремі видання з історії медичної освіти та наукові часописи. Б.П.Криштопа у реформуванні радянської вищої школи виділяє 2 періоди: 1) становлення (до 1924 р.); 2) корінна реорганізація (1924–1930 рр.). Вчений звернув увагу на формування студентського контингенту навчальних закладів, внесок окремих діячів у створення та функціонування медичних інститутів, розгортання сітки медичних вишів в 30-ті рр. Він прагнув простежити офіційну політику КП(б)У щодо становлення та реформування вищої медичної школи у 20–30-х рр. [13].

Окремі аспекти проблеми становлення медичної освіти УСРР першої половини 20-х рр. розглянув Г.М.Шевчук у книзі “Культурне будівництво на Україні у 1921–1925 роках” [49]. Досить цінними є наведені статистичні дані, які відображають різні аспекти діяльності вищих медичних закладів України, зокрема й Поділля.

Питання медичної освіти на Поділлі висвітлюються в узагальнюючих виданнях 1960–1970-х рр. Важливими серед них є колективні праці “Вища школа Української РСР за 50 років. В двох частинах (1917–1967)” (1967 р.) та “Высшая медицинская школа в СССР” (1973 р.) [48].

Окремі аспекти проблеми взаємозв’язку медичної освіти і медицини на Поділлі представлені у дослідженнях, що підготували Е.С.Разінкіна [43], Р.І.Гудзенко [44], О.С.Нестеров [18].

Більшість досліджень радянських істориків стосуються історичного минулого Вінницького медичного інституту, який було відкрито в 1934 р. У 1969 р. за результатами наукової конференції підготували збірник матеріалів “Основные этапы и направления деятельности Винницкого медицинского института им. Н.И.Пирогова”. В збірнику показано основні напрямки наукової діяльності вишу. Вміщено 31 статтю, де висвітлено різні питання становлення кафедр упродовж 1934–1939 рр. [18]. Історія становлення вишу висвітлювалася в працях С.І.Корхова [11], а робота партійних осередків привернула увагу А.І.Крата [12]. Напрямки наукової роботи вишу досліджував Б.З.Сухоруков [47]. У 1984 р. вінницькі дослідники В.Д.Білик, П.А.Кланца, О.І.Крат, С.К.Псюк підготували популярне видання “Винницкий медицинский институт им. Н.И.Пирогова” [1].

Після здобуття Україною незалежності актуалізувалися дослідження багатьох аспектів історичного минулого, у тому числі й історії медичної освіти Поділля. Серед узагальнюючих праць, що висвітлюють передумови становлення сітки медичних навчальних закладів Поділля є нарис В.О.Головка і О.Ф.Головка “Історія медицини Поділля (кінець XVIII – початок XX ст.)” (2000 р.) [3] і доповнене перевидання О.Ф.Головка “Медицина Поділля. Кінець XVIII – початок XX ст.” (2007 р.) [5]. Ці праці хронологічно не охоплюють період 20–30-х рр. XX ст., але є єдиними узагальнюючими дослідженнями з історії медицини Поділля.

Сторінки історії Кам’янець-Подільських медичних курсів, пізніше школи, технікуму, фельдшерсько-акушерської школи вивчав Є.В.Мазурик в праці “Нариси про минуле та сьогодення медицини Кам’янець-Подільського та Хмельниччини” (1999 р.) [14].

Спроба сучасного осмислення питань медичної освіти знайшла своє відображення у книзі П.Я.Слободянюка, А.С.Флаксемберга, П.Ю.Івахова “Медицина Поділля” (2007 р.). Питанням медичної освіти присвячений 12-й розділ “Навчальні медичні заклади”. В ньому охарактеризовано основні етапи історії Хмельницького базового медичного коледжу, Кам’янець-Подільського та Шепетівського медичних училищ [45].

В 1998 р. опубліковано історичний нарис “Шлях до милосердя (з історії Хмельницького базового медичного училища)”. В ньому йдеться про Проскурівську фельдшерсько-акушерську школу, яка була попередницею училища [51]. Праця підготовлена колективом викладачів Хмельницького базового медичного училища (авторський колектив очолили П.М.Тимочків, Т.Г.Вознюк).

Найбільше публікацій з’явилося з історії Вінницького медичного університету ім. М.І.Пирогова. У 1994 р. до 60-ї річниці заснування вишу був підго-

товлений збірник матеріалів з історії вишу, до якого ввійшли понад 30 окремих досліджень, присвячених історії становлення кафедр медінституту [2]. У кінці 1990-х – на початку 2000-х рр. історія медінституту досліджувалася на сторінках наукового журналу “Вісник Вінницького національного медичного університету”. Зокрема, історичне минуле цього вищого навчального закладу вивчали О.Г.Процек [41], В.С.Іванашко, Н.М.Древа [42], В.М.Мороз [15], А.Т.Давидюк [6] та ін.

Останніми роками з’явилися ряд досліджень, що відображають окремі аспекти історії медичних навчальних закладів Поділля. Так, сторінки історії Кам’янець-Подільського медичного технікуму висвітлювали В.А.Нестеренко [16], А.Ф.Суровий [46], А.І.Гринько [5]. Автором цієї розвідки опубліковано понад 20 наукових статей з питань вищої та середньої медичної освіти Поділля 1920–1930-х рр. (деякі з них підготовлено в співавторстві з О.Б.Комарницьким) [20-38; 9; 10].

Поряд з існуючим історіографічним доробком чимало питань медичної освіти Поділля міжвоєнного періоду залишилися недослідженими. Для проведення вивчення цих питань в обіг нами було введено маловідомі джерела – архівні матеріали і тодішня періодика.

Комплекси джерельних матеріалів доречно розділити на декілька груп, відповідно до об’єму та важливості. Першу групу складають неопубліковані джерела, що включають комплекси фондів держаних архівів Вінницької та Хмельницької областей.

Характеризуючи неопубліковані джерела, основну увагу необхідно зосередити на специфіці архівних фондів державних обласних архівів. Документи партійних фондів державного архіву Вінницької області дозволяють з’ясувати матеріальне становище студентів та слухачів медичних навчальних закладів Поділля в середині 20-х – на початку 30-х рр. ХХ ст. Фонди Подільського губерньського комітету КП(б)У (ф.п. 1), Вінницького окружного комітету КП(б)У (ф.п.29), Вінницького обласного комітету КП(б)У (ф.п. 136) інформують про становище технікумів Поділля та політичну роботу у Вінницькому медичному інституті.

Значна частина матеріалів про роботу вінницьких навчальних закладів, матеріальне становище, навчальну діяльність студентів та слухачів, зосереджена у фондах Вінницької зуботехнічної професійної школи (ф.р.156), Вінницького медичного училища імені академіка Д.К. Заболотного (ф.р.5348). Певний матеріал знаходиться у фонді Вінницького державного медичного інституту (ф.р.3822). В останньому фонді міститься, щоправда, лише одна архівна справа.

Чималу кількість документів містять фонди державного архіву Хмельницької області. Використання документів фонду Кам’янець-Подільського медичного технікуму (ф.р.726) дозволяє різносторонньо відтворити історію Кам’янець-Подільського медичного технікуму (згодом – Кам’янець-Подільської фельдшерсько-акушерської школи). На основі матеріалів фонду дослід-

жено проблеми забезпечення харчуванням, житлом, стипендіями студентів і заробітною платою викладачів. Вагоме місце в матеріалах відводиться з'ясуванню основних напрямів видатків по технічному та взаємозв'язку рівня матеріально-побутових умов студентства із якісним показником їх навчальної діяльності. Фонд р.726 виявився найбільш повним серед всіх фондів з історії навчальних закладів медичного напрямку, що збереглися в обласних архівах. Опрацювання справ дозволило повноцінно висвітлити процес формування студентського контингенту технічному та фельдшерсько-акушерської школи, навчальну діяльність, партійну та громадську роботу, антирадянські настрої та матеріальне становище вказаного навчального закладу протягом 30-х рр. ХХ ст.

Окремої уваги заслуговує фонд Проскурівської фельдшерсько-акушерської школи (ф.р.3127), який дав можливість детальніше вивчити історію навчального закладу 1930-х – початку 1940-х рр., тобто показати той період функціонування закладу, який був недослідженим. Більшість документів це особові справи слухачів, в яких лише збереглися дані про результати їхньої навчальної роботи та заяви про вступ в школу.

Для більш повної історичної картини з'ясування проблем медичної освіти в регіоні залучено фонди Кам'янець-Подільської робітничої поліклініки (ф.р.966), відділу охорони здоров'я виконкому Хмельницької обласної Ради народних депутатів (ф.р.1263), інспектури охорони здоров'я Кам'янецького окружного виконавчого комітету Ради робітничих селянських і червоноармійських депутатів (ф.р.2161), відділу охорони здоров'я Кам'янецького повітового виконавчого комітету Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів (ф.р.3009), інспектури охорони здоров'я Проскурівського окружного виконавчого комітету Ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів (ф.р.3100). Вказані фонди додатково висвітлюють окремі аспекти медичної освіти, зокрема інформують про працевлаштування випускників навчальних закладів, проходження практики, фіксують умови праці молодих спеціалістів.

Важливим для розуміння повної картини розвитку медичної освіти Поділля є фонд Кам'янецького окружного комітету товариства Червоного Хреста (ф.р.96), який містить матеріали про освітню роботу організації та напрямки діяльності товариства.

Цінними матеріалами для вивчення медичної освіти Поділля є газетна періодика 1920–1930-х рр. Саме радянська періодика дозволяє вивчати суспільні рефлексії та маловідомі сторінки історії розвитку медичної освіти цього періоду. В Кам'янці-Подільському вона бере початок від виходу газети “Більшовик” (1919 р.). З травня 1924 р. розпочинає тиражуватися часопис “Червоний кордон” (видання Кам'янецького окружного КП(б)У, окрвиконкому та міськкому КП(б)У), який поширювався на Кам'яничину, Проскурівщину та Могилівщину [7]. Матеріали часопису “Червоний кордон” дають можливість частково окреслити освітню роботу в сфері підготовки медичних кадрів Поділля 20–30-х рр. ХХ ст. [17]. Газета є важливим джерелом з вивчення організації вступної кампанії навчальними закладами. Частина матеріалів дозволяє

вивчати маловідомі сторінки історії підготовки медичних кадрів, з'ясувати навчальну роботу, мету створення освітніх осередків, життя студентства тощо.

В процесі дослідження використано матеріали газети “Вісті” – друкованого органу Подільських губвиконкому та губпарткому КП(б)У, яка почала виходити у Вінниці з 1920 р. Окремі відомості з історії Вінницького фармацевтичного технікуму знайшли відображення на сторінках часопису “Червоний край” – щоденної газети Подільських губкому КП(б)У, губвиконкому та губпрофради.

Переважна більшість матеріалів з діяльності вінницьких навчальних закладів, що займалися підготовкою медичних кадрів розміщено на сторінках газети “Більшовицька правда” – органу Вінницького обкому, МК КП(б)У, облвиконкому та облпрофради. Цінність друкованого органу у тому, що на його сторінках розміщується чимало інформації з історії становлення Вінницького медичного інституту, який був заснований у 1934 р.

Інформативними є матеріали харківського журналу “Студент революції”, який почав виходити на початку 20-х рр. ХХ ст. Він висвітлює розбудову освіти в радянській Україні. На його сторінках є декілька статей, присвячених питанням вищої медичної освіти на Поділлі.

Необхідно звернути увагу на пресу сучасних медичних навчальних закладів, зокрема газету Хмельницького базового медичного коледжу “Vita nostra” та часопис Вінницького медичного інституту імені М.І.Пирогова “Молодий медик”. На їх сторінках висвітлюється історія цих навчальних закладів.

Окремі сторінки медичної освіти на Поділлі показано у збірниках документів та матеріалів, переважно радянського часу. Досить цінними є матеріали до опису Кам’янецького, Проскурівського та Шепетівського округів [8; 40; 50]. Цінним також є видання “Поділля в період відбудови народного господарства (1921–1925 рр.)” (1957 р.) [39].

Таким чином, проведений аналіз історіографії і джерел свідчить про зростання інтересу науковців до вивчення історії медичних навчальних закладів Поділля 1920-х – 1930-х рр. Проте залишається ще чимало аспектів, які потребують подальшого дослідження. Їх вивчення вбачаємо в подальшому ґрунтовному опрацюванні матеріалів державних архівів Хмельницької та Вінницької областей, газет “Червоний кордон”, “Вісті”, “Більшовицька правда”, журналу “Студент революції” та ін.

Список використаних джерел і літератури

1. Вінницький медичний інститут ім. Н.І.Пирогова / [В. Д. Билык, П. А. Кланца, А. И. Крат, С. К. Псюк]. – К.: Реклама, 1984. – 19 с.
2. Вінницький державний медичний університет ім. М.І.Пирогова: матеріали з історії університету / [Під ред. В. М. Мороза]. – Вінниця: ВДМУ, 1994. – 264 с.
3. Головка, О. Ф. Історія медицини Поділля (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.) / О. Ф. Головка, В. О. Головка. – Кам’янець-Подільський, 2000. – 236 с.
4. Головка, О. Ф. Медицина Поділля. Кінець ХVІІІ – початок ХХ ст. / О. Ф. Головка. – Кам’янець-Подільський, 2007. – 236 с.

5. Гринько, А. І. Діяльність закладів середньо-спеціальної, професійно-технічної та партійної освіти Хмельниччини під час голодомору 1932–1933 рр. / А. І. Гринько // *Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський: Оіом, 2007. – Т. 10: Матеріали шостого круглого столу “Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі”.* – С. 307-321.

6. Давидюк, А. Т. З історії організації Вінницького медичного університету (1934–1937 рр.) / А. Т. Давидюк // *Вісник Вінницького державного медичного університету. – Вінниця, 1997. – №1 (2).* – С. 96-97.

7. За чотири роки // *Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський. – 1928. – 1 травня. – Ч. 50 (426).* – С. 3.

8. Кам'янецька округа: матеріали до опису округ УСРР. – Харків, 1926. – 48 с.

9. Комарніцький, О. Б. Матеріальне становище викладачів та студентів Кам'янець-Подільського медичного технікуму (перша половина 30-х рр. ХХ ст.) / О. Б. Комарніцький, В. В. Пагор // *Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. пр.: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. – Вип. 583-584. – С. 213-219.*

10. Комарніцький, О. Б. Освітня робота товариства Українського Червоного Хреста на Поділлі (20–30-ті рр. ХХ ст.) / О. Б. Комарніцький, В. В. Пагор // *Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2013. – Вип. 4. – С. 19-21.*

11. Корхов, С. И. Некоторые этапы деятельности Винницкого медицинского института им. Н.И.Пирогова / С. И. Корхов // *Основные этапы и направления деятельности Винницкого медицинского института им. Н.И.Пирогова: материалы юбилейной научной конференции ВМИ / [редкол.: М. П. Рудюк (отв. ред.), Б. З. Сухоруков, К. П. Дерепя и др.]. – К.: Здоров'я, 1969. – С.3-18.*

12. Крат, А. И. Из истории деятельности партийной организации института / А. И. Крат // *Основные этапы и направления деятельности Винницкого медицинского института им. Н.И.Пирогова: материалы юбилейной научной конференции ВМИ / [редкол.: М. П. Рудюк (отв. ред.), Б. З. Сухоруков, К. П. Дерепя и др.]. – К.: Здоров'я, 1969. – С.18-24.*

13. Крыштопа, Б. П. Высшее медицинское образование в Украинской ССР / Б. П. Крыштопа. – К.: Здоров'я, 1985. – 320 с.

14. Мазурик, Є. В. Нариси про минуле та сьогодення медицини Кам'яця-Подільського та Хмельниччини / Є. В. Мазурик. – Кам'янець-Подільський, 1999. – С. 105-111.

15. Мороз, В. М. Основні етапи становлення і розвитку Вінницького медичного інституту ім. М.І.Пирогова / В. М. Мороз // *Вінницький державний медичний університет ім. М.І.Пирогова: матеріали з історії університету / [Під ред. В. М. Мороза]. – Вінниця: ВДМУ, 1994. – С. 3-14.*

16. Нестеренко, В. А. Технікуми Кам'яця-Подільського в 1920-ті – в першій половині 1930-х рр. / В. А. Нестеренко // *Кам'янець-Подільський у контексті україно-європейських зв'язків: зб. наук. праць за підсумками Другої Міжнародної науково-практичної конференції “Кам'янець-Подільський у контексті україно-європейських зв'язків” (14-15 травня 2005 р.). – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський*

державний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2005. – С. 45-48.

17. Нестеренко, В. А. Часопис “Червоний кордон” як джерело вивчення історії культури та освіти на Поділлі у 1920–1930-ті рр. / В. А. Нестеренко // Освіта, наука і культура на Поділлі. зб. наук. пр. – Кам’янець-Подільський: Оіюм, 2007. – Т. 10: Матеріали шостого круглого столу “Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі”. – С. 346-358.

18. Нестеров, Н. С. Некоторые вопросы развития здравоохранения в Каменце-Подольском / Н. С. Нестеров // Материалы научно-практической конференции врачей Хмельницкой области, м.Хмельницкий. – К.: Здоров’я, 1967. – С. 23-27.

19. Основные этапы и направления деятельности Винницкого медицинского института им. Н.И.Пирогова: материалы юбилейной научной конференции ВМИ / [редкол.: М.П. Рудюк (отв. ред.), Б. З. Сухоруков, К. П. Дерепя и др.]. – К.: Здоров’я, 1969. – 174 с.

20. Пагор, В. В. Архівні джерела про становлення вищої медичної освіти Правобережної України в 1920-х рр.: структурні зміни, формування викладацького та студентського контингенту / В. В. Пагор // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам’янець-Подільський: Оіюм, 2014. – Т.21: Присвячено 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка. – С.293-300.

21. Пагор, В. З історії становлення Вінницького фармацевтичного технікуму (перша половина 20-х рр. ХХ ст.) / Валентин Пагор // Молоді науковці Поділля: здобутки та перспективи досліджень: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів і магістрантів, 19-20 березня 2012 р. – Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. – С. 9-12.

22. Пагор, В. Повсякденне життя студентства вінницьких медичних вишів у 20–30-ті рр. ХХ ст. // Валентин Пагор // Студентство у вимірі історії повсякденності: зб. мат. круглого столу / [редкол.: І. І. Боровець, В. В. Газін, В. А. Дубінський]. – Кам’янець-Подільський, 2012. – С. 24-31.

23. Пагор, В. В. Вінницький медичний інститут: кадри, студентський контингент, матеріальна база (1934–1939 рр.) / В. В. Пагор // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. – Кам’янець-Подільський: Оіюм, 2012. – Т. 19.: 130-річчю від дня народження Івана Огієнка присвячується. – С. 123-134.

24. Пагор, В. В. Газета “Більшовицька правда” як джерело до вивчення історії становлення Вінницького медичного інституту (1934–1936 рр.) / В. В. Пагор // Наукові праці студентів та магістрантів історичного факультету Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / [редкол.: С. А. Копилов (відп. ред.) та ін.]. – Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. – Вип. 9. – С. 55-58.

25. Пагор, В. В. Десять років відданих підготовці медичних кадрів (з історії Шепетівського медичного технікуму, фельдшерсько-акушерської школи у 1931–1941 рр.) / В. В. Пагор // Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції “Хмельниччина в контексті історії України” / [редкол.: Баженов Л. В. (голова), Єсюнін С. М. (співголова, відп. ред.) та ін.]. – Хмельницький, 2012. – С. 241-244.

26. Пагор, В. В. Джерела з історії Проскурівської фельдшерсько-акушерської школи (20-ті – початок 40-х рр. ХХ ст.) / В. В. Пагор // Матеріали III науково-краєзнавчої конференції “Місто Хмельницький в контексті історії України” / Ред.

кол. Баженов Л. В. (голова), Блажевич Ю. І. (співголова), Єсюнін С. М. (співголова, відповідальний редактор) та ін. – Хмельницький, 2011. – С. 272-275.

27. Пагор, В. В. Кам'янець-Подільська фельдшерсько-акушерська школа: підготовка кадрів, політвиховання, антирадянські настрої (1935–1939 рр.) / В. В. Пагор // Кам'янець-Подільський у контексті україно-європейських зв'язків: зб. наукових праць за підсумками IV міжнародної науково-практичної конференції, м. Кам'янець-Подільський, 17-18 травня 2012 р. / [редкол.: О. М. Завальнюк (голова), О. Б. Комарницький (відп. ред.), Л. В. Баженов та ін.]. – Кам'янець-Подільський: ПП “Медобори–2006”, 2012. – С. 178-183.

28. Пагор, В. В. Кам'янець-Подільський медичний технікум: проблема підготовки якісних кадрів (1930–1935 рр.) / В. В. Пагор // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2011. – Т. 17: Пам'яті академіка Петра Тимофійовича Тронька. – С. 95-102.

29. Пагор, В. В. Кафедри Вінницького медичного інституту – осередки медичної науки на Поділлі / В. В. Пагор // Стародавній Меджибіж в історико-культурній спадщині України: науковий вісник з проблем регіональної історії та пам'яткознавства (Науковий вісник “Межибіж” – 1'2014). – Хмельницький: ІРД, 2014. – Ч. 1. – С. 283-292.

30. Пагор, В. В. Навчально-методична робота у Кам'янець-Подільському медичному технікумі, фельдшерсько-акушерській школі (30-ті рр. XX ст.) / В. В. Пагор // Наукові студії студентів-істориків: зб. наук. пр. / [В. В. Газін, В. А. Дубінський, В. В. Пагор]. – Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, інформаційно-комп'ютерна лабораторія, 2012. – Т.1. – С. 19-25.

31. Пагор, В. В. Нереалізований проект відкриття медичної академії імені Тараса Шевченка у м.Вінниця (початок 1920-х рр.) / В. В. Пагор // II Міждисциплінарні гуманітарні читання: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 26 лютого 2014 року, м.Київ / [редкол.: Боряк Г. В. (голова), Бацула А. В. (відповідальний секретар) та ін.]. – К., 2014. – С.22-23.

32. Пагор, В. В. Становлення системи охорони здоров'я на Дунаєвеччині у 20–50-х рр. XX ст. / В. В. Пагор // Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій: збірник науково-краєзнавчих праць / [редкол.: Прокопчук В. С. та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко, 2013. – Вип. 5. – С. 514-519.

33. Пагор, В. В. Створення та діяльність Вінницького фармацевтичного інституту (на матеріалах радянської періодики 20-х – 30-х рр. XX ст.) / В. В. Пагор // Збірник наукових праць студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. – Вип. 6. – С. 14-15.

34. Пагор, В. В. Студенти медичних навчальних закладів Поділля в умовах тоталітаризму (20–30-ті рр. XX ст.) / В. В. Пагор // Матеріали XIV Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції [присвяченої 200-річчю від дня народження Т.Г.Шевченка, 70-річчю визволення Хмельницької області від нацистських окупантів, 50-річчю з часу утворення Хмельницького обласного історико-краєзнавчого товариств / [Копилов С. А. (співголова), Ресент О. П. (співголова), Баженов Л. В. (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О. В., 2014. – С. 354-359.

35. Пагор, В. В. Фонд р.5348 Держархіву Вінницької області – джерело з вивчення медичної освіти на Поділлі у 1920-ті рр. / В. В. Пагор // Сучасні засоби збереження

документів та нові методологічні підходи до наукових досліджень і застосування документів Національного архівного фонду України: наук. зб. за підсумками Всеукраїнської наук. конф., м. Кам'янець-Подільський, 20-21 вересня 2012 року. Присвячується 75-й річниці утворення Хмельницької області та 90-річчю Державного архіву Хмельницької області. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. – С. 294-299.

36. Пагор, В. В. Часопис “Червоний кордон” про медичну освіту Поділля середини 20-х – кінця 30-х рр. ХХ ст. / В. В. Пагор // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2011. – Т. 18: Матеріали круглого столу “Освіта, культура і просвітницький рух на Поділлі”, 22 жовтня 2011 р. – С. 561-569.

37. Пагор, В. В. Вінницький фармацевтичний технікум – перший вищий медичний навчальний заклад Поділля (20-ті рр. ХХ ст.) / В. В. Пагор // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2012. – Т. 20: 95-річчю заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету присвячується. – С. 91-99.

38. Пагор, В. В. Кам'янець-Подільський чи Вінниця?: до питання заснування першого медичного вишу на Поділлі (початок 20-х рр. ХХ ст.) / В. В. Пагор // Вища освіта на Поділлі: матеріали науково-практичної конференції, м. Кам'янець-Подільський, 30 жовтня 2013 р. / [редкол.: В. А. Дубінський (голова), О. М. Завальнюк, Л. В. Баженов та ін.]. – Кам'янець-Подільський, 2013. – С. 34-38.

39. Поділля в період відбудови народного господарства (1921–1925 рр.): зб. док. і мат. / [редкол.: І. О. Пшук (відп. ред.), А. Г. Бабенко, С. Я. Вінниковецький, В. П. Воловик, М. І. Панасенко]. – Вінниця, 1957. – 628 с.

40. Проскурівська округа: матеріали до опису округ УСРР. – Харків, 1926. – 49 с.

41. Процек, О. Г. Історія заснування Вінницького медичного інституту / О. Г. Процек, В. С. Иванашко, Н. М. Древа // Вісник Вінницького національного медичного університету. – Вінниця, 2005. – № 9 (1). – С. 187-196.

42. Процек, Э. Г. История создания Винницкого медицинского института / Э. Г. Процек, В. С. Иванашко, Н. Н. Древа // Асклепий: историко-медицинский журнал. – Евпатория, 2005. – № 1. – С. 12-24.

43. Разинкина, Е. С. Здравоохранение Хмельницкой области / Е. С. Разинкина // Материалы научно-практической конференции врачей Хмельницкой области, м. Хмельницкий. – К.: Здоров'я, 1967. – С. 3-8.

44. Разинкина, Е. С. Развитие советского здравоохранения на Подолии / (к 50-летию образования СССР) [рукопис] / Е. С. Разинкина, Р. И. Гузенко; [Хмельницька обласна науково-медична бібліотека]. – Хмельницький, 1972. – 22 с.

45. Слободянюк, П. Я. Медицина Поділля. Монографія / П. Я. Слободянюк, А. С. Флаксемберг, П. Ю. Івахов. – Кам'янець-Подільський, 2008. – 704 с.

46. Суровий, А. Ф. Технікуми Поділля в 1920-х роках / А. Ф. Суровий // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2009. – Т. 14. – С. 147-171.

47. Сухоруков, Б. З. Основные направления в научной деятельности коллектива Винницкого медицинского института им. Н.И.Пирогова за время его существования / Б. З. Сухоруков // Основные этапы и направления деятельности Винницкого медицин-

ского института им. Н.И.Пирогова: материалы юбилейной научной конференции ВМИ / [редкол.: М. П. Рудюк (отв. ред.), Б. З. Сухоруков, К. П. Дерепа и др.]. – К.: Здоров'я, 1969. – С.25-30.

48. Чикин, С. Я. Высшая медицинская школа в СССР / С. Я. Чикин, Ю. Ф. Чаков, Б. М. Чекнев, Г. Д. Житницкий. – М.: Медицина, 1973. – 188 с.; Вища школа Української РСР за 50 років. В двох частинах (1917–1967). / [Кер. авт. кол., відп. ред. вид. В. І. Пітов]. – К.: Видання Київського університету, 1967. – 396 с.

49. Шевчук, Г. М. Культурне будівництво на Україні у 1921–1925 роках / Г. М. Шевчук. – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1963. – 436 с.

50. Шепетівська округа: матеріали до опису округ УСРР. – Харків, 1926. – 48 с.

51. Шлях до милосердя (До 75-річчя Хмельницького базового медичного училища) / [голов. авт. кол. П. М. Тимочків, Т. Г. Вознюк]. – Хмельницький, 1998. – 24 с.

Valentyn Pahor

**The study materials for research and medical education
20–30-ies. XX century**

The article raised two problems. The first – the study of historiographical works of Soviet and Ukrainian scientists who wrote medical education 1920–1930's. Second – sources that reveal new opportunities for research her medical education.

Complex study developments on the subject. Characterized monographs, collective publications, collections of scientific papers and documents, individual items of scientists. Highlights summarizing the work and research of narrow scientific problems.

In the analysis of archival materials allocated funds of the state archives Vinnytsia and Khmelnytsky regions. Based on material assets can explore the organization of training activities, nutrition, housing, stipends and salaries of teachers. We study the costs and incomes schools. Documents allow to study the level of material living conditions of students, the quality indicators of educational activities and more.

Important sources are to assess the functioning of educational institutions is a newspapers periodicals. From newspapers to learn little-known pages of history of training medical staff. Find out the most important issues of academic work, daily life of students, ideological and party activities in schools and so on.

The author draws attention to the fact that medical education 1920–1930's. Not sufficiently studied in modern historiography. The interest in these issues is gradually increasing. There is a wide source base for the scientific study of this issue. Using archive materials and newspaper articles opens new prospects for a comprehensive study of the problem.

Keywords: *medical education, historiography, archives, newspapers, schools, medical institute.*

В.В.Пагор**Состояние изучения и материалы для исследований вопросов
медицинского образования Подолья 20–30-х гг. XX в.**

В статье анализируется историографический доработок советских и отечественных ученых в изучение проблем медицинского образования Подолья 1920–1930-х гг., а также показано источники, раскрывающие новые возможности для проведения дальнейших научных исследований проблем медицинского образования.

Сделана попытка комплексно оценить наработки по теме. Охарактеризованы монографические исследования, коллективные издания, сборники научных трудов и документов, отдельные статьи ученых. Выделено обобщающие труды и исследования узких научных проблем.

В ходе анализа архивных материалов выделена ценность фондов государственных архивов Винницкой и Хмельницкой областей. На основании материалов фондов можно исследовать организацию учебной работы, обеспечение питанием, жильем, стипендиями студентов и заработной платой преподавателей. Важное место в материалах отводится основным направлениям расходов и доходов учебных заведений. Документы позволяют изучать уровень материально-бытовых условий студенчества, качественные показатели учебной деятельности.

Важными источниками, которые позволяют оценить реалии функционирования учебных заведений является газетная периодика. Обращается внимание на то, что материалы газет позволяют изучать малоизвестные страницы истории подготовки медицинских кадров, выяснять важнейшие вопросы учебной работы, повседневную жизнь студенчества, идеологическую и партийную деятельность в учебных заведениях и тому подобное.

Обращается внимание на то, что медицинское образование на Подолье 1920–1930-х гг. недостаточно изучено в современной историографии. Интерес к этим вопросам постепенно растет. Существует достаточно широкая база источников для научного изучения этого вопроса. Использование архивных материалов и газетных статей, которые не были в научном обороте, откроет новые перспективы для комплексного изучения проблемы.

Ключевые слова: Подолье, медицинское образование, историография, архивы, газеты, техникумы, медицинский институт.

Одержано 18 червня 2015 року